

**FYBA Notes SEM-I विषय- संरक्षण अभ्यासातील सामरिक विचार
(DEF-SEC-103)**

युनिट 1: संरक्षण अभ्यासातील सामरिक विचारांचा परिचय

a) Definition

b) Historical overview of strategic thoughts in defence studies

अ) व्याख्या

संरक्षण अभ्यासातील धोरणात्मक विचार हे राष्ट्राच्या सुरक्षेच्या हिताचे रक्षण करण्यासाठी लष्करी आणि राज्यकलेच्या धोरणांचे पद्धतशीर विश्लेषण आणि नियोजन यांचा संदर्भ देतात. यात विविध विषयांचा समावेश आहे, ते खालील प्रमाणे:

युद्ध आणि संघर्षाचे स्वरूप

सैन्य आणि राजकीय शक्ती यांच्यातील संबंध

युद्धात तंत्रज्ञानाची भूमिका

लष्करी रणनीती आणि डावपेचांचा विकास

राष्ट्रीय सुरक्षा उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी मुत्सद्देगिरी आणि इतर गैर-लष्करी साधनांचा वापर

ब) संरक्षण अभ्यासातील सामरिक विचारांचे ऐतिहासिक विहंगावलोकन

जोपर्यंत युद्ध आहे तोपर्यंत सामरिक विचार चालू आहे. काही प्राचीन ज्ञात सामरिक विचारवंतांमध्ये हे समाविष्ट आहे:

सन त्झू (इ.स.पू. सहावे शतक): एक चिनी लष्करी जनरल आणि तत्त्वज्ञ ज्याने लष्करी रणनीती, द आर्ट ऑफ वॉर या विषयावर मुख्य कार्य लिहिले. सन त्झूने युद्धात फसवणूक, युक्ती आणि वेळेचे महत्त्व सांगितले.

कार्ल फॉन क्लॉजविट्झ (१७८०-१८३१): एक प्रशिया लष्करी अधिकारी आणि सिद्धांतकार ज्याने युद्धाचे स्वरूप आणि लष्करी आणि राजकीय शक्ती यांच्यातील संबंधांवर विस्तृतपणे लिहिले. क्लॉजविट्झने असा युक्तिवाद केला की युद्ध ही एक राजकीय कृती आहे आणि लष्करी रणनीती राजकीय उद्दिष्टांच्या अधीन असावी.

आल्फ्रेड थायर महान (1840-1914): एक अमेरिकन नौदल इतिहासकार आणि रणनीतिकार ज्याने असा युक्तिवाद केला की राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी आणि जागतिक शक्तीसाठी सागरी शक्ती

आवश्यक आहे. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि 20व्या शतकाच्या पूर्वार्धात नौदल रणनीतीच्या विकासावर महान यांच्या कार्याचा खोलवर परिणाम झाला.

क) संपूर्ण इतिहासातील इतर उल्लेखनीय रणनीतिकारांमध्ये खालील समाविष्ट आहे:

अर्थशास्त्र (इ.स.पू. चौथे शतक): लष्करी रणनीती, अर्थशास्त्र आणि मुत्सद्देगिरी यासह विविध विषयांचा समावेश असलेला राज्यक्रांती आणि युद्धविषयक प्राचीन भारतीय ग्रंथ.

ऑन वॉर (१६८३) निकोलो मॅकियावेली द्वारे: एक इटालियन राजकीय तत्त्वज्ञानी आणि लष्करी सिद्धांतकार ज्याने असा युक्तिवाद केला की युद्ध एक आवश्यक वाईट आहे आणि राजपुत्रांनी त्यांचे राजकीय लक्ष्य साध्य करण्यासाठी त्याचा वापर करण्यास तयार असले पाहिजे.

द प्रिन्स (१५३२) निकोलो मॅकियावेली लिखित: एक इटालियन राजकीय तत्त्वज्ञानी आणि लष्करी सिद्धांतकार ज्याने असा युक्तिवाद केला की युद्ध एक आवश्यक वाईट आहे आणि राजकुमारांनी त्यांचे राजकीय लक्ष्य साध्य करण्यासाठी त्याचा वापर करण्यास तयार असले पाहिजे.

इतिहासावर सागरी शक्तीचा प्रभाव, 1660-1783 (1890) अल्फ्रेड थायर महान: एक अमेरिकन नौदल इतिहासकार आणि रणनीतिकार ज्यांनी असा युक्तिवाद केला की सागरी शक्ती राष्ट्रीय सुरक्षा आणि जागतिक शक्तीसाठी आवश्यक आहे. 19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि 20व्या शतकाच्या पूर्वार्धात नौदल रणनीतीच्या विकासावर महान यांच्या कार्याचा खोलवर परिणाम झाला.

द इव्होल्यूशन ऑफ मॉडर्न स्ट्रॅटेजी (1927) बी.एच. लिडेल हार्ट: एक ब्रिटिश लष्करी इतिहासकार आणि रणनीतीकार ज्याने असा युक्तिवाद केला की युद्ध जिंकण्याचा सर्वोत्तम मार्ग म्हणजे त्यांना प्रतिबंधाद्वारे टाळणे किंवा क्रूर शक्तीपेक्षा युक्ती आणि फसवणुकीद्वारे विजय मिळवणे.

स्ट्रॅटेजी: ए हिस्ट्री (1962) बेसिल लिडेल हार्ट द्वारे: एक ब्रिटिश लष्करी इतिहासकार आणि रणनीतीकार ज्याने युक्तिवाद केला की युद्ध जिंकण्याचा सर्वोत्तम मार्ग म्हणजे त्यांना प्रतिबंधाद्वारे टाळणे किंवा क्रूर शक्ती ऐवजी युक्ती आणि फसवणुकीद्वारे विजय मिळवणे.

ऑन स्ट्रॅटेजी: क्लॉजविट्झ, महान, अँड द सर्च फॉर द ऑपरेशनल लेव्हल ऑफ वॉर (1987) कॉलिन एस. ग्रे द्वारे: एक अमेरिकन लष्करी रणनीतीकार ज्याने असा युक्तिवाद केला की युद्धाची परिचालन पातळी ही युद्धाची सर्वात महत्वाची पातळी आहे आणि त्यावर रणनीतिकारांनी लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. त्यांची राजकीय उद्दिष्टे साध्य करू शकतील अशा ऑपरेशनल संकल्पना विकसित करणे.

संपूर्ण इतिहासात सामरिक विचारांचे महत्त्व

संपूर्ण इतिहासात राष्ट्रांच्या यशासाठी सामरिक विचार आवश्यक आहे. सुविचारित रणनीतींनी राष्ट्रांना युद्धे जिंकण्यास, त्यांच्या हिताचे रक्षण करण्यास आणि त्यांची राजकीय उद्दिष्टे साध्य करण्यास मदत केली आहे. उदाहरणार्थ, दुसऱ्या महायुद्धात मित्र राष्ट्रांनी केलेला रणनीतिक बॉम्बफेक हा जर्मनी आणि जपानच्या पराभवाचा मुख्य घटक होता.

सन त्झू सारखे उल्लेखनीय रणनीतीकार

सन त्झू हा इतिहासातील सर्वात प्रसिद्ध आणि प्रभावशाली रणनीतीकारांपैकी एक आहे. त्यांचे कार्य, द आर्ट ऑफ वॉर, आजही मोठ्या प्रमाणावर वाचले जाते आणि अभ्यासले जाते. सन त्झूने युद्धात फसवणूक, युक्ती आणि वेळेचे महत्त्व सांगितले. शंभर लढाया लढून जिंकण्यापेक्षा न लढता युद्ध जिंकणे चांगले, असे मतही त्यांनी मांडले.

नेपोलियन बोनापार्ट, माओ झेडोंग आणि कॉलिन पॉवेल यांच्यासह संपूर्ण इतिहासात यशस्वी लष्करी नेत्यांनी सन त्झूच्या सामरिक विचारसरणीचा वापर केला आहे.

राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी सामरिक विचार आवश्यक आहे. युद्ध आणि संघर्षाचे स्वरूप, लष्करी आणि राजकीय शक्ती यांच्यातील संबंध आणि युद्धातील तंत्रज्ञानाची भूमिका समजून घेऊन, राष्ट्रे त्यांच्या सुरक्षेच्या हिताचे रक्षण करतील अशी धोरणे विकसित करू शकतात.

युनिट 2: कौटिल्य

- a) Life and background of Kautilya (Chanakya)
- b) Analysis of the Arthashastra and its relevance to defence studies
- c) Key principles of statecraft and military strategy in the Arthashastra
- d) Application of Kautilya's strategic thoughts in modern-day defence and security challenges.

अ) कौटिल्य (चाणक्य) चे जीवन आणि पार्श्वभूमी

कौटिल्य, ज्याला चाणक्य म्हणूनही ओळखले जाते, ते एक प्राचीन भारतीय तत्त्वज्ञ, शिक्षक, अर्थशास्त्रज्ञ आणि रणनीतिकार होते. ते भारतीय इतिहासातील महान विचारांपैकी एक मानले जातात. कौटिल्याचे जीवन आणि पार्श्वभूमी गूढतेने व्यापलेली आहे, परंतु असे मानले जाते की त्याचा जन्म भारतातील सध्याच्या आंध्र प्रदेशात इसवी सनपूर्व चौथ्या शतकात झाला होता. तो एक हुशार विद्यार्थी आणि विद्वान होता असे म्हटले जाते आणि त्याने आपल्या काळातील काही नामांकित शिक्षकांच्या हाताखाली शिक्षण घेतले.

कौटिल्याचे सर्वात प्रसिद्ध कार्य म्हणजे अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र आणि लष्करी रणनीतीवरील ग्रंथ. अर्थशास्त्र हे राज्यकलेवर आतापर्यंत लिहिलेल्या सर्वात व्यापक आणि अत्याधुनिक कामांपैकी एक आहे आणि त्याचा भारतीय राजकीय विचार आणि व्यवहारावर खोल प्रभाव पडला आहे.

चंद्रगुप्त मौर्य यांचे मुख्य सल्लागार म्हणून भूमिका

मौर्य साम्राज्याचे संस्थापक चंद्रगुप्त मौर्य यांचे मुख्य सल्लागार म्हणून कौटिल्य ओळखले जाते. कौटिल्यने चंद्रगुप्ताला नंद वंशाचा पाडाव करण्यात आणि मौर्य साम्राज्याची भारतातील प्रबळ सत्ता म्हणून स्थापना करण्यात मदत करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली. कौटिल्यने त्याच्या कारकिर्दीत चंद्रगुप्ताचा मुख्य सल्लागार म्हणूनही काम केले. चंद्रगुप्ताला त्याची शक्ती मजबूत करण्यासाठी, मौर्य साम्राज्याचा विस्तार करण्यासाठी आणि एक मजबूत आणि कार्यक्षम प्रशासन विकसित करण्यासाठी मदत करण्याचे श्रेय त्याला जाते.

ब) अर्थशास्त्राचे विश्लेषण आणि संरक्षण अभ्यासासाठी त्याची प्रासंगिकता

अर्थशास्त्र हे एक अफाट आणि गुंतागुंतीचे काम आहे आणि त्यात राज्यशास्त्र, लष्करी रणनीती, अर्थशास्त्र आणि मुत्सद्देगिरी यासह विविध विषयांचा समावेश आहे. अर्थशास्त्र विशेषतः संरक्षण अभ्यासाशी संबंधित आहे कारण ते खालील क्षेत्रांमध्ये अंतर्दृष्टी प्रदान करते:

लष्करी रणनीती: अर्थशास्त्र विविध प्रकारच्या शस्त्रास्त्रांचा वापर, सैन्य तैनात करणे आणि वेढा घालणे यासह विविध प्रकारच्या लष्करी डावपेचांची चर्चा करते.

हेरगिरी: अर्थशास्त्र देखील युद्धात हेरगिरी आणि गुप्तचर गोळा करण्याच्या महत्त्वाची चर्चा करते.

शासन: अर्थशास्त्र कायदा आणि सुव्यवस्था राखणे, कर संकलन आणि सार्वजनिक सेवांच्या तरतूदीसह राज्य प्रभावीपणे कसे चालवायचे याबद्दल अंतर्दृष्टी प्रदान करते.

क) अर्थशास्त्रातील राज्यशास्त्र आणि लष्करी रणनीतीची प्रमुख तत्त्वे

अर्थशास्त्रात सापडलेल्या राज्यकलेची आणि लष्करी रणनीतीची काही प्रमुख तत्त्वे आहेत:

दंड (शक्तीचा वापर): कौटिल्याचा असा विश्वास होता की राजकीय आणि लष्करी उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी कधीकधी शक्तीचा वापर आवश्यक असतो. तथापि, त्यांनी न्याय्यपणे आणि आवश्यक असेल तेव्हाच शक्ती वापरण्याच्या महत्त्वावर जोर दिला.

मुत्सद्दीपणा: कौटिल्याचा असा विश्वास होता की मुत्सद्देगिरी हे राज्यकलेसाठी आवश्यक साधन आहे. शेजारील राज्यांशी मैत्रीपूर्ण संबंध राखणे आणि संभाव्य मित्र राष्ट्रांशी मैत्री निर्माण करणे महत्त्वाचे असल्याचे मत त्यांनी मांडले.

आर्थिक रणनीती: कौटिल्याचा असाही विश्वास होता की राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी आर्थिक शक्ती आवश्यक आहे. राज्याने संपत्ती निर्माण करणारी आणि संसाधने वाढवणारी आर्थिक धोरणे स्वीकारली पाहिजेत, असे मत त्यांनी मांडले.

ड) आधुनिक काळातील संरक्षण आणि सुरक्षा आव्हानांमध्ये कौटिल्याच्या सामरिक विचारांचा वापर

कौटिल्यचे सामरिक विचार आधुनिक काळातील विविध संरक्षण आणि सुरक्षा आव्हानांवर लागू केले जाऊ शकतात. उदाहरणार्थ, कौटिल्यने बुद्धिमत्ता गोळा करण्याच्या महत्त्वावर दिलेला भर आजही प्रासंगिक आहे. प्रतिस्पर्ध्यांचे हेतू समजून घेण्यासाठी आणि प्रभावी संरक्षण धोरण विकसित करण्यासाठी बुद्धिमत्ता आवश्यक आहे.

कौटिल्यने बळाचा विवेकपूर्वक वापर करण्यावर दिलेले लक्ष आजही प्रासंगिक आहे. अण्वस्त्रांच्या युगात, आवश्यकतेशिवाय बळाचा वापर टाळणे नेहमीपेक्षा अधिक महत्त्वाचे आहे.

कौटिल्याला आर्थिक सामर्थ्याचे महत्त्व समजणे आजही प्रासंगिक आहे. आधुनिक लष्कराला निधी देण्यासाठी आणि राष्ट्रीय सुरक्षा राखण्यासाठी मजबूत अर्थव्यवस्था आवश्यक आहे.

शेवटी, कौटिल्याचे अर्थशास्त्र हे एक कालातीत कार्य आहे जे राज्यशास्त्र, लष्करी रणनीती, अर्थशास्त्र आणि मुत्सद्देगिरी याबद्दल मौल्यवान अंतर्दृष्टी प्रदान करते. कौटिल्यचे सामरिक विचार आधुनिक काळातील विविध संरक्षण आणि सुरक्षा आव्हानांवर लागू केले जाऊ शकतात.

कौटिल्याचे सामरिक विचार आधुनिक काळातील संरक्षण आणि सुरक्षा आव्हानांवर कसे लागू केले जाऊ शकतात याची काही विशिष्ट उदाहरणे येथे आहेत:

मुत्सद्दीपणा: कौटिल्यने मुत्सद्देगिरीवर दिलेला भर आणि शेजारील राज्यांशी मैत्रीपूर्ण संबंध राखण्याचे महत्त्व आजही प्रासंगिक आहे. उदाहरणार्थ, भारताने "पूर्वेकडे पहा" धोरण स्वीकारले आहे, ज्याचा उद्देश पूर्व आणि आग्नेय आशियातील देशांशी संबंध मजबूत करणे आहे.

बुद्धिमत्ता: कौटिल्यने बुद्धिमत्ता गोळा करण्याच्या महत्त्वावर दिलेला भर आजही प्रासंगिक आहे. उदाहरणार्थ, भारतात अनेक गुप्तचर संस्था आहेत ज्या संभाव्य धोक्यांची माहिती गोळा करतात आणि त्यांचे विश्लेषण करतात.

लष्करी रणनीती: कौटिल्यने बळाचा विवेकपूर्वक वापर करण्यावर दिलेला भर आणि आर्थिक शक्तीचे महत्त्व आजही प्रासंगिक आहे. उदाहरणार्थ, भारताचा अण्वस्त्रांचा "प्रथम वापर नाही" असा सिद्धांत आहे. भारताने आपल्या अर्थव्यवस्थेतही मोठी गुंतवणूक केली आहे

वरील मुद्द्यांव्यतिरिक्त, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की सामरिक विचार स्थिर नाही. हे आंतरराष्ट्रीय वातावरण, लष्करी तंत्रज्ञान आणि राजकीय आणि आर्थिक परिस्थितीतील बदलांच्या प्रतिसादात कालांतराने विकसित होते. उदाहरणार्थ, शीतयुद्धाच्या काळात नवीन सामरिक संकल्पनांचा विकास झाला

युनिट 3: फील्ड मार्शल सॅम माणेकशॉ

- a) Biography and contributions of Field Marshal Sam Manekshaw
- b) Strategic decisions and leadership during the Indo-Pakistani War of 1971
- c) Analysis of his leadership style and decision-making process.

अ) फील्ड मार्शल सॅम माणेकशॉ यांचे चरित्र आणि योगदान

फील्ड मार्शल सॅम माणेकशॉ हे एक प्रतिष्ठित भारतीय लष्करी अधिकारी होते ज्यांनी 1969 ते 1973 या काळात भारतीय लष्कराचे लष्करप्रमुख म्हणून काम केले होते. त्यांना भारतीय इतिहासातील महान लष्करी कमांडर म्हणून ओळखले जाते.

माणेकशॉ यांचा जन्म ब्रिटिश भारतातील अमृतसर येथे 1914 मध्ये झाला. ते 1932 मध्ये ब्रिटिश इंडियन आर्मीमध्ये सामील झाले आणि दुसऱ्या महायुद्धात त्यांनी काम केले. 1947 मध्ये भारताच्या फाळणीनंतर माणेकशॉ भारतीय सैन्यात भरती झाले. ते वेगाने वाढले आणि 1969 मध्ये लष्करप्रमुख म्हणून नियुक्त झाले.

माणेकशॉ हे १९७१ च्या भारत-पाकिस्तान युद्धादरम्यान भारतीय सैन्याच्या नेतृत्वासाठी ओळखले जातात. त्यांच्या नेतृत्वाखाली, भारतीय सैन्याने पाकिस्तानी सैन्याचा निर्णायक विजयात पराभव केला ज्यामुळे बांगलादेश मुक्त झाला.

माणेकशॉ एक हुशार रणनीतीकार आणि धाडसी नेते होते. ते एक कुशल वार्ताकार आणि मुत्सद्देगिरीचे मास्टर देखील होते. देशासाठी केलेल्या त्यांच्या सेवेबद्दल त्यांना पद्मविभूषण हा भारतातील दुसरा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.

ब) 1971 च्या भारत-पाकिस्तान युद्धादरम्यान सामरिक निर्णय आणि नेतृत्व

१९७१ च्या भारत-पाकिस्तान युद्धादरम्यान माणेकशॉ यांनी घेतलेले सामरिक निर्णय भारताच्या विजयात मोलाचे ठरले. त्याने अनेक धाडसी निर्णय घेतले, यासह:

3 डिसेंबर 1971 रोजी पाकिस्तानच्या विरोधात पूर्वाश्रमीची स्ट्राइक सुरू केली. या हल्ल्याने पाकिस्तानी लष्कराला वेठीस धरले आणि युद्धात भारताला महत्त्वपूर्ण फायदा झाला.

भारतीय सैन्याची दोन मुख्य गटांमध्ये विभागणी करणे, एक पूर्व पाकिस्तानमध्ये लढण्यासाठी आणि दुसरा पश्चिम पाकिस्तानमध्ये लढण्यासाठी. यामुळे भारताला सर्वात महत्त्वाच्या उद्दिष्टांवर आपले सैन्य केंद्रित करता आले.

बांगलादेश मुक्ती हे युद्धाचे प्राथमिक उद्दिष्ट आहे. हा निर्णय पश्चिम पाकिस्तानपेक्षा पूर्व पाकिस्तान अधिक असुरक्षित आहे आणि बांगलादेशच्या मुक्तीमुळे पाकिस्तानला मोठा धक्का बसेल या वस्तुस्थितीवर आधारित होता.

युद्धात भारताच्या विजयासाठी माणेकशां यांचे नेतृत्वही महत्त्वाचे होते. तो आपल्या सैन्याला शौर्याने लढण्यासाठी प्रवृत्त करण्यास आणि प्रेरित करण्यास सक्षम होता. तो दबावाखाली शांत राहण्यास आणि कठीण परिस्थितीत योग्य निर्णय घेण्यास सक्षम होता.

क) त्याच्या नेतृत्व शैली आणि निर्णय प्रक्रियेचे विश्लेषण

मनोबल, संप्रेषण आणि निर्णायकपणा यावर भर देणारी माणेकशां यांच्या नेतृत्वशैलीचे वैशिष्ट्य होते. त्याचा विश्वास होता की आपल्या सैन्याला प्रेरित आणि माहिती देणे महत्त्वाचे आहे. दबावाखालीही झटपट आणि निर्णायक निर्णय घेण्यावर त्यांचा विश्वास होता.

माणेकशां यांची निर्णय प्रक्रिया परिस्थितीचे पूर्ण आकलन आणि सर्व पर्यायांचा काळजीपूर्वक विचार करण्यावर आधारित होती. तो जोखीम पत्करून धाडसी निर्णय घेण्यासही तयार होता. उदाहरणार्थ, 1971 मध्ये पाकिस्तानच्या विरोधात अगोदर स्ट्राइक करण्याचा त्यांचा निर्णय हा एक मोठा धोका होता, परंतु शेवटी त्याचे फळ मिळाले.

ड) फील्ड मार्शल सॅम माणेकशां यांच्या नेतृत्वातील महत्त्वाचे धडे

फील्ड मार्शल सॅम माणेकशां यांच्या नेतृत्वातून अनेक महत्त्वाचे धडे शिकता येतात:

मनोबलाचे महत्त्व: माणेकशां यांचा असा विश्वास होता की त्यांच्या सैन्याला प्रेरित आणि माहिती देणे महत्त्वाचे आहे. अग्रभागी त्यांना भेट देऊन, त्यांच्या चिंतांबद्दल त्यांच्याशी बोलून आणि त्यांच्या कामगिरीबद्दल त्यांचे कौतुक करून त्यांनी हे केले.

संवादाचे महत्त्व: माणेकशां हे उत्तम संवादक होते. त्याने आपल्या सैन्याला परिस्थितीची माहिती दिली आणि आपल्या योजना त्यांना समजावून सांगितल्या. यामुळे माणेकशां आणि त्यांच्या सैन्यामध्ये विश्वास आणि विश्वास निर्माण होण्यास मदत झाली.

निर्णायकतेचे महत्त्व: माणेकशां हे निर्णायक नेते होते. दबावातही तो झटपट निर्णय घेऊ शकला. युद्धाच्या वेगवान वातावरणात हे आवश्यक होते.

जोखीम घेण्याचे महत्त्व: माणेकशां जोखीम घेण्यास आणि धाडसी निर्णय घेण्यास तयार होते. 1971 मध्ये पाकिस्तानवर हल्ला करण्याच्या त्यांच्या निर्णयातून हे स्पष्ट होते.

फील्ड मार्शल सॅम माणेकशाॅ हे भारतीय इतिहासातील महान लष्करी कमांडर होते. 1971 च्या भारत-पाकिस्तान युद्धादरम्यान त्यांनी घेतलेले सामरिक निर्णय आणि नेतृत्व भारताच्या विजयात मोलाचे ठरले. त्यांचा वारसा जगभरातील लष्करी नेत्यांना प्रेरणा देत आहे.

युनिट 4: फील्ड मार्शल करिअप्पा (प्रथम प्रमुख)

- a) Biography and background of Field Marshal Cariappa.
- b) Role and contributions as the first Chief of the Indian Army.
- c) Impact and legacy of Field Marshal Cariappa's strategic thoughts.

अ) फील्ड मार्शल करिअप्पा यांचे चरित्र आणि पार्श्वभूमी

फील्ड मार्शल कोडंदेरा मडाप्पा करिअप्पा हे भारतीय लष्कराचे पहिले भारतीय लष्करप्रमुख होते. त्यांचा जन्म 28 जानेवारी 1899 रोजी भारतातील कुर्ग येथे झाला. ते 1919 मध्ये ब्रिटीश भारतीय सैन्यात सामील झाले आणि त्यांनी पहिले आणि दुसरे महायुद्ध केले. 1947 मध्ये भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर, करिअप्पा यांची प्रथम भारतीय लष्करप्रमुख म्हणून नियुक्ती करण्यात आली. 1949 ते 1953 पर्यंत त्यांनी या पदावर काम केले.

करिअप्पा एक हुशार सैनिक आणि दूरदर्शी नेता होते. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय लष्कराच्या आधुनिकीकरण आणि पुनर्रचनेत त्यांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली. 1947-1948 च्या भारत-पाकिस्तान युद्धादरम्यान त्यांनी भारतीय लष्कराच्या ऑपरेशन्सवरही देखरेख केली.

ब) भारतीय लष्कराचे पहिले प्रमुख म्हणून भूमिका आणि योगदान

पहिले भारतीय लष्करप्रमुख म्हणून करिअप्पा यांना अनेक आव्हानांचा सामना करावा लागला. त्यांना भारतीय सैन्याला वसाहतवादातून स्वतंत्र राजवटीत बदलावे लागले. त्याला लष्कराचे आधुनिकीकरण करून भारतासमोरील नवीन सुरक्षा आव्हानांसाठी तयार करावे लागले.

करिअप्पा यांनी मोठ्या कौशल्याने आणि जिद्दीने ही आव्हाने पेलली. त्यांनी भारतीय सैन्याचे आधुनिकीकरण करण्यासाठी आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातील गरजांना अनुकूल अशी नवीन शिकवण आणि प्रशिक्षण व्यवस्था विकसित करण्यासाठी अथक परिश्रम घेतले. त्यांनी नॅशनल डिफेन्स अकादमी आणि मिलिटरी कॉलेज फॉर वुमन यांसारख्या अनेक नवीन संस्थांची स्थापना केली.

करिअप्पा यांच्या नेतृत्वाखाली, भारतीय सैन्याने भारताच्या सार्वभौमत्वाचे आणि प्रादेशिक अखंडतेचे रक्षण करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली. एक राष्ट्र म्हणून भारताच्या विकासातही लष्कराची महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे.

क) भारतीय लष्कराच्या आधुनिकीकरण आणि पुनर्रचनामध्ये त्यांच्या योगदानाची ठळक वैशिष्ट्ये

भारतीय लष्कराच्या आधुनिकीकरण आणि पुनर्रचनामध्ये करिअप्पाच्या योगदानातील काही प्रमुख ठळक गोष्टींचा समावेश आहे:

त्यांनी 1949 मध्ये राष्ट्रीय संरक्षण अकादमी (NDA) ची स्थापना केली. NDA ही त्रि-सेवा अकादमी आहे जी भारतीय लष्कर, भारतीय नौदल आणि भारतीय हवाई दलासाठी कॅडेट्सना प्रशिक्षण देते.

त्यांनी 1952 मध्ये महिलांसाठी मिलिटरी कॉलेजची स्थापना केली. मिलिटरी कॉलेज फॉर वुमन हे भारतातील महिलांसाठीचे पहिले आणि एकमेव मिलिटरी कॉलेज आहे.

त्यांनी भारतीय सैन्यासाठी एक नवीन सिद्धांत आणि प्रशिक्षण व्यवस्था आणली. ही नवीन शिकवण आणि प्रशिक्षण व्यवस्था दुसरे महायुद्ध आणि 1947-1948 च्या भारत-पाकिस्तान युद्धातून मिळालेल्या धड्यांवर आधारित होती.

त्यांनी भारतीय लष्कराची उपकरणे आणि शस्त्रास्त्रांचे आधुनिकीकरण केले. भारतीय लष्करातही त्यांनी नवीन तंत्रज्ञान आणले.

ड) फील्ड मार्शल करिअप्पा यांच्या सामरिक विचारांचा प्रभाव आणि वारसा

फील्ड मार्शल करिअप्पा यांच्या सामरिक विचारसरणीचा भारतीय लष्कर आणि त्यानंतरच्या नेत्यांच्या विकासावर खोलवर परिणाम झाला. करिअप्पा यांनी भारतीय सैन्यात आत्मनिर्भरता, आधुनिकीकरण आणि व्यावसायिकतेच्या महत्त्वावर भर दिला. नागरी-लष्करी संबंधांच्या महत्त्वावरही त्यांनी भर दिला.

करिअप्पा यांचे सामरिक विचार आजही भारतीय लष्करी नेत्यांना प्रेरणा देत आहेत. भारतीय लष्कराची शिकवण आणि प्रशिक्षण व्यवस्था अजूनही करिअप्पा यांनी स्थापित केलेल्या तत्त्वांवर आधारित आहे.

इ) भारतीय लष्करी इतिहासातील टिकाऊ वारसा

फील्ड मार्शल के.एम. करिअप्पा हे भारतीय लष्करी इतिहासातील सर्वात आदरणीय व्यक्तींपैकी एक आहेत. आधुनिक भारतीय लष्कराचा पाया रचण्याचे श्रेय त्यांना जाते. ते एक दूरदर्शी नेते होते ज्यांनी व्यावसायिक आणि शिस्तबद्ध शक्ती म्हणून भारतीय सैन्याच्या विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावली.

करिअप्पा यांचा वारसा आजही भारतीय लष्करी नेत्यांना प्रेरणा देत आहे. ते त्यांच्या धैर्य, नेतृत्व आणि सामरिक दृष्टीसाठी स्मरणात आहेत. नागरी-लष्करी संबंधांबद्दलची बांधिलकी आणि त्यांच्या देशाच्या सेवेसाठी त्यांनी केलेल्या समर्पणासाठीही त्यांची आठवण केली जाते.

शेवटी, फील्ड मार्शल के.एम. करिअप्पा हे एक दूरदर्शी नेते होते ज्यांनी भारतीय सैन्याच्या विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावली. भारतीय लष्कराच्या आधुनिकीकरण आणि पुनर्रचनेत त्यांचे योगदान मोठे आहे. त्यांचा सामरिक विचार आजही भारतीय लष्करी नेत्यांना प्रेरणा देत आहे. ते भारतीय लष्करी इतिहासातील सर्वात आदरणीय व्यक्तींपैकी एक आहेत.